

Λογοτεχνικές ψηφίδες του αντιπολεμικού αντιπατριωτικού αγώνα

*Όσοι δεν αφήσατε να σπάσουν
Γ' ακουστικά σας τύμπανα
Στις επινίκιες παρελάσεις
Αφουγκραστείτε*

(απόσπασμα από το ποίημα
του Άρη Αλεξάνδρου “Παραλλαγή”)

Με την σημερινή εκδήλωση θα προσπαθήσω να ανιχνεύσω στην ελληνική λογοτεχνία των πρώτων δεκαετιών του 20ου αιώνα κάποια ίχνη που άφησε το ρωμαλέο αντιπατριωτικό, αντιμιλιταριστικό κίνημα της εποχής. Το λιποτακτικό κίνημα στα βουνά της Κρήτης που με τις διαρκείς συγκρούσεις του με τα τάγματα Ευζώνων αρνιόταν να γίνει κρέας για τα κανόνια, η αντιπολεμική οργάνωση των φαντάρων στο μέτωπο της Μικράς Ασίας, οι εκτελέσεις αξιωματικών, οι αντιπολεμικές προκηρύξεις στο Μέτωπο, οι μαζικές λιποταξίες, οι μεγάλες αντιπολεμικές διαδηλώσεις, η μεγάλη απεργία των σιδηροδρομικών κατά την διάρκεια του πολέμου στην Μ. Ασία παρά και ενάντια στα εθνικά συμφέροντα, η μαζική επιστράτευση των απεργών και η αποστολή τους στο μέτωπο από όπου καινούργιοι αντιπατριωτικοί αγώνες ξεπήδησαν, ο στασιασμός των φαντάρων, οι οργανώσεις παλιών πολεμιστών και θυμάτων στρατού, το πανελλήνιο συνέδριο τους οι καταλήψεις γης και τσιφλικιών, η αναδιοργάνωση όλου του κομμουνιστικού κινήματος της εποχής από τον κόσμο που είχε ψηθεί μέσα στη φωτιά του αντιπατριωτικού αγώνα είναι κάποια από αυτά τα ίχνη.

Έγιναν και εξακολουθούν να γίνονται βίαιες προσπάθειες εξαφάνισης αυτών των ιχνών, μέσα σε αυτά και των λογοτεχνικών ιχνών. Ο ήχος από τις ερπύστριες των εθνικιστικών μπουλντόζων που ισοπεδώνουν αυτά τα ίχνη του παρελθόντος για να οικοδομήσουν πάνω του την έρημο του μέλλοντος τους είναι το σταθερό soundtrack της ιστορίας των νικητών.

Ο Πόλεμος

Το πρώτο από αυτά, «Ο πόλεμος», διήγημα του Μυριβήλη. Είναι το πρώτο και εκτενέστερο διήγημα της συλλογής «Διηγήματα» που κυκλοφόρησε στη Μυτιλήνη το 1928, ξαναγράφτηκε με τίτλο «Το λουλούδι της φωτιάς» ως διήγημα στο βιβλίο «Κόκκινο βιβλίο» στο οποίο δεν συμπεριλαμβάνονταν ο βιασμός από τους Έλληνες φαντάρους και όπου η περιοχή εκτύλιξης είχε επίτηδες αλλαχθεί, για να εξαφανιστούν τα ίχνη της εθνικιστικής εκκαθάρισης από το τούρκικο στοιχείο περιοχών της Μακεδονίας. (<http://www.sarantakos.com/liter/louloudif.htm>)

Μία σύντομη περίληψη της υπόθεσης του Πολέμου: Ο αφηγητής είναι εικοσάχρονος εθελοντής στον πρώτο βαλκανικό πόλεμο, στην 5η Μεραρχία. Δέχονται αιφνιδιαστική επίθεση από τον εχθρό και στην πανικόβλητη υποχώρησή τους περνάνε μέσα από τα Σταροχώρια. Οι χωριάτες επιτίθενται στους στρατιώτες, σκοτώνουν και βασανίζουν απάνθρωπα πολλούς. Όμως η 5η Μεραρχία ανασυντάσσεται, ανακαταλαμβάνει τα Σταροχώρια κι ο αρχιστράτηγος, ο γιος του Βασιλιά, διατάζει σκληρά αντίποινα: να εκτελεστούν όλοι οι ενήλικοι άντρες και να καούν τα χωριά. Η διμοιρία του αφηγητή εφαρμόζει τα αντίποινα. Φτάνουν σε ένα ξεμοναχιασμένο εξοχικό αρχοντόσπιτο, όπου βρίσκουν σε μια αποθήκη μια οικογένεια Τούρκων και μέσα στο σπίτι έναν επιβλητικό γέρο και, καλά κρυμμένες, τις δυο κόρες του. Ο γέρος Τούρκος παρακαλεί τους στρατιώτες να μη στείλουν τις κόρες του στο τζαμί, όπου πρέπει να συγκεντρωθούν τα γυναικόπαιδα, αλλά να περιμένουν να ξημερώσει. Περιμένοντας να ξημερώσει, οι δυο κοπέλες φιλοξενούν πλουσιοπάροχα τους καταπονημένους στρατιώτες, σερβιροντάς τους όλα τα καλά. Κάποια στιγμή, ένας εθελοντής φαντάρος από την Πόλη, πάει να βάλει χέρι σε μια κοπέλα, αλλά ο αφηγητής και ο φίλος του ο Μύρων τον εμποδίζουν. Όμως σε λίγο καταφθάνει στο σπίτι ο ανθυπασπιστής Τζουμέρκας και ο συσχετισμός των δυνάμεων αλλάζει: ο ανθυπασπιστής διατάζει τις κοπέλες να χορέψουν τσιφτετέλι, παρά τις αντιρρήσεις του αφηγητή και του Μύωνα: ο εθελοντής από την Πόλη παίζει σ' ένα αυτοσχέδιο ταμπούρλο τον σκοπό, οι φαντάροι δένουν τον γέρο πατέρα, οι κοπέλες θέλοντας και μη χορεύουν, και όταν πια οι ορμές έχουν ανάψει, σχεδόν αναπόφευκτα, ο ανθυπασπιστής παίρνει παράμερα τη μία κοπέλα και παραδίνει την άλλη να τη βιάσουν ομαδικά οι άλλοι φαντάροι. Την άλλη μέρα γίνεται η εκτέλεση των αντρών του χωριού: η τύχη το φέρνει και ο αφηγητής βρίσκεται στο απόσπασμα που εκτελεί τον γέρο πατέρα των κοριτσιών και η γαλάζια του ματιά μένει αποτυπωμένη στη μνήμη του για πάντα.

Γύρισα και κοίταξα τους συντρόφους. Όλοι τους ήτανε αλαλιασμένοι και βουβοί. Τ' αντρίκια στήθια ανεβοκατέβαιναν σα λαχανιασμένα. Οι ράχες σκύβανε καμπουριασμένες και τα φτερούγια της μύτης παίζανε ζωηρά σαν πεινασμένου ζώου που μυρίζεται κνηήγι. Τα μάτια τους, παράξενα φλογισμένα απ' τη χρυσοκόκκινη αναλαμπή τηςγωνιάς, ήτανε τεντωμένα με τραγικόν τρόπο, που έλεγες πως να, τώρα δα θα βγούνε θα πέσουνε απ' τις γούβες τους να κυλιστούνε χάμου. Τρέμανε τα χείλη με σπασμούς και στα κούτελα άνθιζαν κόμποι από ιδροί. Ξαφνικά συλλογίστηκα πως κι εγώ θα 'χα αυτή την κολασμένη φάτσα, κι έφριξα.

Ο ανθυπασπιστής ο Τζομέρκας έσφιγγε δυνατά τα γόνατά του το 'να με τ' άλλο, καμπούριαζε ολοένα πιο πολύ κι ανάσαινε σα μεθυσμένος. Το ξεπεταμένο καρύδι του λαιμού του, έτσι που ξεροκατάπινε ολοένα, ανέβαινε σα μπουκιά κάτω απ' το σαγόνι λες και θα το ξερνούσε. Οι παλάμες του, χωμένες μες στις τσέπες της κυλόττας, ανοιγοκλείνανε νευρικά. Ξαφνικά πετάχτηκε απάνου ολόρτος. Τ' αδύνατα μεριά του τρέμανε λαφριά. Το μούτρο του ήτανε παραφορτωμένο από έναν άσκημο σπασμό που πολεμούσε να γίνει χαμογέλιο. Αρπαξε τη μια την κοπέλα απ' τη μέση, γαντζώνοντας τα πλατιά του δάχτυλα στον κόρφο της κι έκανε, μιλώντας με δυσκολία.

- Χε, χε, χε... Έλα δω εσύ, κουζούμ... Την άλλη σας την αφήνω, μας είπε, χειρονομώντας με το λύτερο χέρι. Γλεντήστε τις, μωρέ, τις σκύλες! Αυτοί γλέντησαν με τ' αγόρια μας κι εμείς θ' αφήσουμε τέτοια τυχερά; Βουτάτε την, μωρέ, που χάσκετε!

Ξεκίνησε για τη διπλανή κάμαρη σέρνοντας μαζί του το κορίτσι που χτυπιούντανε και σπάραξε αλαλιασμένο μες στα δυνατά αρπάγια των μπράτσω του. Οι φαντάροι χύμηξαν απάνου στην άλλη, σα νηστικά σκυλιά πάνου σ' ένα κομμάτι κρέας. Οι κοπέλες τσίριζαν. Ο γέρος χτυπούσε το κεφάλι του στον τοίχο βογκώντας σιγά σιγά.

- Σκοτώστε με... Σκοτώστε με... αμάν σκοτώστε με...

Οι άλλοι δυο αιχμάλωτοι μια στιγμή κάνανε σα να σάλεψαν δεμένοι. Ο φαντάρος, που φύλαγε το νούμερό του για τη φρούρησή τους, τους κέντησε λιγάκι στο μερί με τη μύτη της ξιφολόγης και καταλάγιασαν ουρλιάζοντας παραπονετικά. Ούτ' εγώ ούτε ο φίλος μου κάναμε τίποτα γενναίο.

Μια σουβλερή σκληριά απ' τη διπλανή κάμαρη που δεν είχε τίποτ' ανθρωπίσιο μέσα της. Μιαν άλλη παρόμοια της απάντησε όζω στο σκοτεινό διάδρομο που σύρανε οι φαντάροι το δικό τους θύμα. Ήτανε δυο άγριες παρθενιές που τις δαμάζανε μες στο αίμα τους. Κατόπι ένας αδιάκπος βόγγος. Ένα αργομαχητό του πόνου και της ηδονής, που βάσταξε ως το πρωί.

Σαν έφεξε, βάρεσε η σάλπιγγα συναγερόμώ πάνου απ' το χαμηλό λασπωμένο λοφάκι του χωριού. Εκεί μαζεύτηκαν όλοι οι αιχμάλωτοι άντρες και κατόπι ντουφεκίστηκαν. Κάθε ενωμοτία έστηνε αντίκρου της πεντέξι και τους θέριζε. Βρέθηκα αντίκρου στο γέρο. Είχε μερικές μελανιές στο πατριαρχικό του πρόσωπο και ψιθύ-

ριζε ολοένα προσευκές. Τα μεταξωτά του γένια ανέμιζαν απαλά στον αγέρα. Το πιο μεγάλο που μπορούσα να του κάνω ήταν να τον σκοτώσω αμέσως και τελειωτικά, για να μην τυραγιέται σα μερικούς που σπάραζαν σαν τα βουβάλια χτυπώντας τις απαλάμες στο χώμα. Είχαμε κάτι θαυμάσια μάνλιχερ τότες, ολοκαίνουργα, λαφριά κι ευθύβολα, που βαρούσες πεντάρα με δαύτα. Τόνε σημάδεψα στο κούτελο, ανάμεσα στα ολόασπρα φρύδια του. Σήκωσε απάνω μου τα γαλανά μάτια του και με κοίταζε γαλήνια. Θαρρείς πως ένιωσε την οπτική σκοπευτική μου γραμμή ν' ακουμπά σαν κάτι στερεό πάνω στο κούτελό του.

Τράβηξα τη σκάνταλη και σωριάστηκε μονοκόμματα σαν αστραποκαμένος πα στη λάσπη. Μια ψιλή κόκκινη κορδέλιτσα κύλησε απ' το κούτελό του πάνω στο ήσυχ ο πρόσωπο και λεκέδισε τα χιόνια της γενειάδας του.

Σαν τέλειωσαν οι εχτελέσεις, ανοίχτηκε το τζαμί, για να βγούνε τα μαντρισμένα γυναικόπαιδα. Κατόπι βάλθηκε φωτιά στο χωριό. Οι φαντάροι τρέχανε με γκαζοτενεκέδες και περεχούσανε πετρέλαιο τα σπίτια. Ο ουρανός ήτανε πάντα λερός, γκαστρομένος από βροχή. Ο αγέρας έμπαινε στα φλεμόνια πηχτός απ' την αντάρα, που σεργιανούσε και βόσκιζε τα σκοτεινά κοπάδια της πάνω στο 'γρό έδαφος. Μαυροκόκκινες φωτιές βγάλανε τις πεινασμένες γλώσσες τους απ' τα ξυλένια πορτοπαράθυρα, ανεμίζοντας σαν παράξενες κουρελιασμένες σημαίες πάνω στα καφασωτά. Ο καπνός της πυρκαγιάς ανεβοκατεβούτανε μες στη σκοτεινή αντάρα. Ξεκινήσαμε να φύγουμε. Ξαφνικά μες απ' ένα σοκάκι χίμηξαν,

ένα ξεφρενιασμένο πλήθος, τα μωρά κι οι γυναίκες που είχανε κλεισμένες μες στο τζαμί και τις ζαπολύκανε. Ούρλιαζαν και τρέχανε προς τα πτώματα. Ήτανε δίχως γιασμάκι, ξεστηθωμένες σαν άγριες μαινάδες. Τα μάτια τους ήτανε τεράστια ανοιγμένα απ' την τρομάρα και τα μαλλιά τους πετούσανε πίσω σα μαύρα ζωντανέμενα σερπετά. Τρέχανε προς το λόφο, μες απ' το γλιστερό καλντερίμι του χωριού, για να ψάξουνε μες στα στρωμένα κουφάρια να γνωρίσουνε τους δικούς των.

Η φωτιά μασούσε με ξερό τρίξιμο τα χρωματιστά σαχινίσια και πηδούσε σαν τρελαμένη χορεύτρια από ταβάνι σε ταβάνι, από παραθύρι σε παραθύρι. Σαλτάριζε λυσσασμένη μες απ' τις καμινάδες. Έβγαζε τη γλώσσα της μέσα στον υγρόν αγέρα και ξεδίπλωνε θριαμβικά τις κόκκινες παντιέρες της ανάερα πάνω στ' αρχοντόσπιτα, που γκρεμιζούτανε σα μέγαρα ήσυχια ζώα που γονατίζουνε χτυπημένα στα πόδια.

Από τότες χρόνια πέρασαν και διαβαίνουν ολοένα. Όμως μέσα μου κάθετα μια κρύα γαλάζια ματιά. Τη νιώθω που απόμεινε μέσα μου ακίνητη, στυλωμένη και αθάνατη. Ζει και υπάρχει μέσα στο αίμα μου, σα μόλεμα και σαν αρρώστια. Και θαρρώ πως μόνο μαζί με την ψυχή μου θα φύγει από πάνω μου.

επιστροφή ελλήνων στρατιωτών, 1922

Η ζωή εν τάφω

«Η Ζωή εν τάφω» ένα χαρακτηριστικό έργο που η εθνικιστική ιστοριογραφία (με την συναίνεση και του καριερίστα Μυριβήλη²) έκανε αλλεπάλληλη χαρτοκοπτική³. Η χαρακτηριστική έκφραση Μακεντόν Ορθοντόξ που στην πρώτη έκδοση στην εφημερίδα «Καμπάνα της Μυτιλήνης» (<http://digital.lib.auth.gr/record/46755/files/arc-2006-17817>) αναφερόταν για να χαρακτηρίσει τον πληθυσμό των ντόπιων μακεδόνων της περιοχής εξαφανίστηκε σε επόμενες εκδόσεις.

² Ο Μυριβήλης μετά τη μικρασιατική Καταστροφή καταγράφεται ξεκάθαρα σαν ένα αντιμυλιταριστής συγγραφέας βενιζελικός φιλοσοσιαλιστής. Εκδότης της εφημερίδας Καμπάνα (όργανο των εφédρων μας και των ντόπιων συμπεφόντων) όπου και δημοσιεύεται σε συνέχειες η ζωή εν τάφω ενώ στη συνέχεια διευθυντής της «Δημοκρατίας», εφημερίδας του σοσιαλίζοντα Αλέξανδρου Παπαναστασίου. Στη συνέχεια, και μετά το απεγνωσμένο βενιζελικό κίνημα του 1935, το ρεύμα που εντάσσεται οπισθοχωρεί κάτω από τις εθνικιστικές πιέσεις και τις φασιστικές τάσεις των πιο δυναμικών μερίδων της της άρχουσας τάξης. Ο Μυριβήλης ακολουθώντας αυτή την υποχώρηση δίνει γη και ύδωρ μετατρέπόμενος από σοσιαλίζοντα σε υμνητή του τρίτου ελληνικού πολιτισμού του Μεταξά παρότι τα έργα του «Ζωή εν τάφω» και «Δασκάλα με τα χρυσά μάτια» απαγορεύονται από το 1936-1944. Ο Μυριβήλης στα πλαίσια αυτά βάζει μπροστά το αίτημα της ελληνικότητας σαν κεντρικό περιεχόμενο σύμφυτο με την κρίση του αστικού κόσμου και των εθνικιστικών διεξόδων που αναζητά το καθεστώς, ενώ στη συνέχεια μεσούσης της μεταξικής δικτατορίας- διορίζεται υπάλληλος στη Βιβλιοθήκη της Βουλής. Μάλιστα γράφει υπέρ του καθεστώτος το ποίημα «Ο ύμνος της εργασίας», το οποίο δημοσιεύεται στην εφημερίδα «Ελεύθερον Βήμα», το 1939. Καταλαμβάνει σημαντική θέση στην Ελληνική ραδιοφωνία στα 1938 γίνεται δε πολεμικός ανταποκριτής στον πόλεμο του 1940. Κατά την διάρκεια του εμφυλίου συνεχίζει την ένταξη του στην ακροδεξιά πτέρυγα του αστικού κόσμου, επιλογή η οποία επιβραβεύτηκε και με την εκλογή του έγινε ως μέλος της Ακαδημίας Αθηνών το 1958. Δεν είναι τυχαίο που και οι Έλληνες ναζιστές υμνούν τον ύστερο Μυριβήλη <http://www.xryshaygh.com/enimerosi/view/san-shmera-feugei-ointkommounisths-ellhnas-pezografos-straths-muribhlhs>.

³ Στην πρώτη έκδοση του μυθιστορήματος (1924) ο αφηγητής περιέγραφε μια σκηνή στην οποία ανάρρωνε στο σπίτι μιας Σλαβόφωνης αγροτικής οικογένειας που ζούσε βόρεια των ελληνικών συνόρων, καταλήγοντας ότι «δε θέλουν να 'ναι μήτε «Μπουλγκάρ», μήτε «Σρρπ» μήτε «Γκρρτς». Μοναχά «Μακεντόν οόρτοντόξ».» [2] Η τελευταία πρόταση περιλαμβανόταν σε κατοπινές εκδόσεις του μυθιστορήματος (1930, 1931), αλλά αργότερα, όταν μετά τη δεκαετία του 1930 δεν ήταν πλέον αποδεκτό στην ελληνική κοινωνία να αναφέρεται κανείς στη σλαβική γλώσσα που ομιλούνταν στη Μακεδονία ως «μακεδονική» και στους ομιλητές της ως «Μακεδόνες», παρά μόνο αν ήταν κάτοικοι της ελληνικής επαρχίας της Μακεδονίας, ο Μυριβήλης έκρινε πολιτικά φρόνιμο να την αφαιρέσει η πρόταση αποσιάζει από τις εκδόσεις που ακολούθησαν τη λήξη της απαγόρευσης κυκλοφορίας του μυθιστορήματος, μετά το Β' παγκόσμιο.

Το αντιμιλιταριστικό αντιπατριωτικό κίνημα και οι επιρροές του παραμένουν σημαντικές και στα 1930 όπου η δεύτερη και οριστική έκδοση της «Ζωή εν τάφω» από όπου και το παρακάτω απόσπασμα (σελ. 273, εκδ. 1978):

Πως πέθανε ο Ζαφειρίου

Ο Δημητράτος σήμερα μαζί με τό συσσίτιο, μου 'φερε από το λόχο κ' ένα νέο που με κρατεί ακόμα ταραγμένο. Τό κατάλαβα πώς κάτι έχει να μου πει, από τα σημαδιακά μισόλογα πού πετούσε. Μόλις απόθεσε χάμου την караβάνα, το πιάτο με το κρέας και το κρασί μου - τρώμε βλέπεις αρκετά καλά στα «στρατόπεδα αναπαύσεως» - αναστέναζε υποκριτικά :

*– Τς, τς, τς, πράματα ο ντουινιάς, βρ' αδερφέ !
– Σαν τι πράματα δηλαδή ;
– Μμ, τίποτα. Δεν είναι λόγια του τραπέζιού αυτά.*

*Φάε πρώτα και κατόπι έχουμε καιρό να κουβεντιάσουμε Αν θέλεις βάλε και τό κορίτσι να μου κάνει έναν καφέ δώσε μου και τα τσιγάρα σου, να 'χω και γω να κάνω, κάτι σ' αυτό το αναμεταζύ.
Σαν απόφαγα μου 'σκάσε τη μπόμπα.*

*– Ό λοχίας ο Ζαφειρίου βρέθηκε !
– Τόνε πιάσανε ;
– Θεός φυλάξει. Πρώτο και κύριο δεν υπήρχε λόγος να τόνε πιάσουν. Ήταν ολότελα ακούνητος. Δεύτερο στα χάλια πού ήταν δεν είχε και κανένas το κουράγιο ν' απλώσει χέρι απάνω του.*

– Πέθανε λοιπόν; Λέγε μου και με ξεθέωσες.

– Τι τα θέλεις. Είναι μια πολύ βρώμικη ιστορία.

Αυτός ο Έλληνας δεν είχε καλά στερνά. Συλλογίστηκες καμιά φορά σαν ποιο να 'ναι το χειρότερο τέλος πού μπορεί να λάχει στον άνθρωπο; Όχι; 'Ακου δω τό λοιπόν. Ξέρεις πώς στον καταυλισμό του Συντάγματος έχουμε κοινούς απόπατους. Ένας μεγάλος λάκκος με κάμποσα φαρδιά μακριά χοντροσάνιδα, περασμένα από τη μια ως την άλλη πάνουθ' του σα γιοφύρια. Εκεί πάνω κουλουριάζονται με κατεβασμένα βρακιά οι φαντάροι, αράδες-αράδες, το 'να πόδι στο ένα σανίδι, τ' άλλο στο άλλο. Βογγούνε και βγάζουν τ' άντερά τους και τα παστά βουβάλια της Αουστράλιας πού μας ρίχνουνε οι Φράγκοι για φαϊ, σα νάμαστε θεριά του τσίρκου. Σαν τσαντηρώσαμε εκεί χάμω βρήκαμε ένα Γαλλικό Σύνταγμα πού βλαστημούσε, ξεκάρφωνε τα παλούκια του και τα μάζεψε για πάνου.

Για τό χαράκωμα. Μας άφησε τό λοιπόν κληρονομίες αυτό τό Σύνταγμα τα μαγεριά του, τα πυρομάχια του, ένα νεπόζιτο ζύλα, κάμποσα βαρέλια φυτικό λίπος, μερικά ψωριασμένα γιατάκια. Μας άφησε κ' έναν θεόρατο λάκκο, σαν κι αυτόνε που 'παμε, κοντόγεμο... Εμείς, ντέφια οι κουλιές μας απ' τα δίατα της γραμμής, μόλις τσιτώσαμε τ' αντίσκηνα, στή-

σαμε' εϋτός τα καζάνια και ριχτήκαμε στο μάσημα. «Έτσι. σε λίγες μέρες - δόξα να 'χει ο Μεγαλοδύναμος - τον απογεμίσαμε φάρκα τό λάκκο. Μια διαταγή τότες: Να βγάλουν αγγαρεία να τραβήξει τις σα-νίδες πάν' από τον απόπατο και να τις ρί-ξουνε πάνω από τον καινουργιοσκαμμέ-νον λάκκο πού άνοιξαν παραπλάϊ. Η ίδια αγγαρεία έπρεπε να μολώσει τον αφημέ-νο απόπατο με πέτρες και με χώμα. Πέ-τρες . . . Ένας λόγος ! Έπρεπε να τις κου-βαλάνε με τις ξυλογαδοϋρες από μακριά, και κανένα κάρο δε διέθεσε η Υπερεσία. Πιάνουνε και οι φαντάροι τής αγγαρείας, πασπαλίζουνε το λάκκο με σκέτο χώμα κι από δω πάν' οι άλλοι.

- Τόνε μολώσατε; - Τόνε μολώσαμε.
- Καλά; - Φίνα !

Κάλπικα πράματα. Σηκώνεται μια νύχτα κι ο Έλληνας ο Ζαφειριού να πάει προς νερού του. Ζαλισμένος είτανε, - μας εί-χαν μοιράσει κονιάκ αποβραδής, - από τον ύπνο σηκώθηκε και ήτανε και θο-λωμένο το κεφάλι του. Αντί να πάει στον καινούργιο απόπατο τραβείλιόλιστα στον παλιό. Τό χώμα που 'χανε ρίξει από πά-νου τον έκαμε να φαίνεται σα στέρεο έδα-φος. Τραβάει γραμμή, με κείνο τό κανονι-κό βήμα τής παρατάς πού χε ως και στο κατούρημα και μπράφ ! πάει φούντο μέσα στο λάκκο. Πολέμησε και πέρα, αγωνί-στηκε, ξετίναξε, τίποτα. Όλοένα και πιο βαθιά βουτούσε. Ωσπου έσκασε και πάει ο φουκαράς. Ο γιατρός είπε πώς πέθα-νε από ασφυξία. Ο ήρωας σου ξεψύχησε μπουκωμένος σκατά.

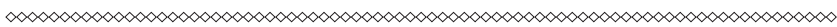
- Είναι πρόστυχο αυτό πού κάνεις, Δη-μητράτο.
- Δε βαριέσαι, καμηένε. Πρόστυχα γίνου-

νται όλα τα πράματα μόλις τα πεις έτσι όπως είναι στο φυσικό τους.

- Ο Ζαφειριού ήταν ένας αληθινός ήρω-ας. Το 'δειξε στο χαράκωμα. Θέλω να μι-λάς με σεβασμό . . .

- Ένας ήρωας εκ προμελέτης, σαν όλους αυτούς πού κάμαν επάγγελμά τους τον πό-λεμο. Και γω δεν είμαι ήρωας; Έχω και το σταυρό, εδωνά πού τα λέμε. 'Ας εί-ναι δα. Αυτό είναι άλλη ιστορία. Και το κάτω της γραφής, ο Μπαλαφάρας, αμέ-σως μόλις τότε βγάλαμε τον ήρωά σου με την απόχη μες από τον απόπατο, θα 'στει-λε βέβαια δαχτυλογραφημένο στη Μυ-τιλήνη ένα από κείνα τα «ωραία γράμ-ματα» που τα μάθαν απ' όζω οι φαντά-ροι και συχαίρει- ακούς εσύ συχαρίκια :

- τους γονιούς «δια τον ένδοξον θάνατον τού υιού σας. Όστις δείξας ανδρείαν αξί-αν της Έλληνικής παραδόσεως εφονεύθη την τάδε τού μηνός ανδρείως μαχόμενος υπέρ πίστεως και πατρίδος εναντίον τού εχθρού». Άμα κάνεις να πεις την αλήθεια, όλα αυτά γίνονται πρόστυχα. Φαντάσου λόγου χάρη άγραφε : «Ο Ζαφειριού απέ-θανεν ανδρείως μπαλεύων με τα συμμα-χικά ελληνογαλλικά σκατά. Και δεν μπό-ρεσε δυστυχώς να φωνάξει "ζήτω η πα-τρίς» κατά την στιγμήν τού ένδοξου θα-νάτου του. Διότι . . . εμ διότι έτυχε να 'ναι μπουκωμένος » !

πρόχειρο κατάλυμα προσφύγων σε πλατεία, 1922

Αναμνήσεις από το Καλπάκι

Αντίστοιχη εκκαθάριση ιχνών αλλά μέσα από διαφορετικό δρόμο την αποσιώπηση και τις διαγραφές, επιχειρείται για το δεύτερο έργο «Αναμνήσεις από το Καλπάκι» του Χρίστου Ριζόπουλου⁴. Το έργο που εκδίδεται στα 1933 από τον ίδιο τον συγγραφέα περιγράφει αναλυτικά τον αντιπατριωτικό αγώνα μέσα στο στρατό, τον ρόλο του στρατού, τα γεγονότα της Ηπειρωτικής περιόδου που συνοδεύουν την διάλυση μιας στρατιωτικής φιέστας, τη στάση των φαντάρων στο Καλπάκι, το μεγάλο δικαστή-

⁴ Βιογραφικό του Χρ. Ριζόπουλο από τον γιο του Ανδρέα.

Το 1926 ο Χρίστος Ριζόπουλος (1908-1982) εργάζεται στο λογιστήριο μιας πατρινής επιχείρησης για την επιβίωση και συνεργάζεται με το αριστερό περιοδικό Νεολαία και το Ριζοσπάστη για να καλύψει τις πνευματικές του αναζητήσεις. Τα πρώτα του κείμενα εντοπίζονται από τις «αρμόδιες» υπηρεσίες και έτσι εξασφαλίζει στο Στρατό «Δελτίον Ερυθρόν» με την επισήμανση «Επικίνδυνος». Έτσι όταν δύο χρόνια μετά παρουσιάζεται για να υπηρετήσει τη θητεία του επιλέγεται ως απλός οπλίτης και «τοποθετείται» στον «VIII Συνοριακό Τομέα-Καλπάκιον». Ο πειθαρχικός ουλαμός είχε δημιουργηθεί το 1923 και αποτελούσε τόπο απομόνωσης για όλα τα επικίνδυνα στοιχεία της κοινωνίας. Σύμφωνα με ανέκδοτο κείμενό του: «Τι τύποι υπήρχαν στο Καλπάκι! Κάθε καρδιάς καρύδι. Εξόν από τους πολιτικούς εξόριστους που ο καθένας είχε φυσικά το χαρακτήρα του, ήταν τόσοι πειθαρχούμενοι. Άλλος γιατί είχε λιποταχτήσει, άλλος γιατί ήταν απείθαρχο στοιχείο... Δίκαιοι και άδικοι, όλοι μαζί. Μαζί με τους κλέφτες και τους χασικλήδες...» Ο Ριζόπουλος σύντομα βρέθηκε στις στρατιωτικές φυλακές του Ακράιου κατηγορούμενος γιατί είχε δημοσιεύσει στο Ριζοσπάστη κείμενο σχετικά με το Καλπάκι, ενώ υπηρετούσε. Ας σημειωθεί ότι το πρώτο επίμαχο κείμενο είχε δημοσιευτεί χωρίς τα ονόματα των συντακτών (με επιμέλεια του Κώστα Γυφτοδήμου, κατοπινού Καραγιώργη), ενώ το δεύτερο με το ψευδώνυμο Αλέξης Καστρινός, αλλά η πληροφόρησή του τότε κράτους ήταν «άμογη». Τρία χρόνια μετά την απόλυση από το στρατό ο Ριζόπουλος κυκλοφόρησε το βιβλίο του «Αναμνήσεις από το Καλπάκι» (1933), εικονογραφημένο με φωτογραφίες που έβγαλε σε μετέπειτα επισκέψεις στην περιοχή και σκίτσα του Γεράσιμου Γρηγόρη. Η αναταραχή που είχε δημιουργηθεί μετά τις δίκες και τα κείμενα αρχικά στο Ριζοσπάστη και μετά και σε αστικές εφημερίδες, και τέλος το βιβλίο, οδήγησαν το 1934 στο κλείσιμο του Καλπακίου σαν πειθαρχικού ουλαμού. Μετά το 1936 δημιουργήθηκαν άλλοι τόποι εξορίας και μετά την Απελευθέρωση το «κενό» το κάλυψε η Μακρόνησος με τα Τάγματα Σκαπανέων. Το βιβλίο δεν μπορεί να θεωρηθεί αυστηρά ιστορικό, γιατί το πάθος διαπερνά όλες τις σελίδες, ούτε και λογοτεχνικό γιατί είναι διάχυτη η πολεμική. Είναι όμως ιστορικό ντοκουμέντο για μια εποχή που περιείχε προμήνυμα για το τι επρόκειτο να επακολουθήσει στα επόμενα σαράντα χρόνια – ως το 1974. Ο Ριζόπουλος λίγο καιρό μετά την έκδοση του βιβλίου βρέθηκε –μαζί με άλλους διανοούμενους της εποχής– μακριά από το κομμουνιστικό κόμμα και κοντά στον ευρύτερο φιλελεύθερο χώρο ως το τέλος της ζωής του. Ακόμα, όμως, και στην περίοδο 1955-1965 το «Καλπάκι» εμφανιζόταν μπροστά του κάθε φορά που κάποιος ήθελε να τον κηλιδώσουν. Ίσως γι' αυτό και δεν το κυκλοφόρησε ξανά, διορθωμένο και συμπληρωμένο με πρόσθετα κείμενα και με περιγραφή των μετέπειτα γεγονότων.

Ανδρέας Ριζόπουλος

http://macedoinearchiv.blogspot.gr/2009/07/blog-post_25.html

ριο που ακολουθεί με τις καταδίκες σε θάνατο των αντιμιλιταριστών αντιπατριωτών κομμουνιστών Μαρκοβίτη⁵ Πανούση και την πανευρωπαϊκή καμπάνια που επακολούθησε. Περιγράφει δε αναλυτικά τα βασανιστήρια στο στρατόμα.

Το βιβλίο εκδίδεται στα 1933 περίοδο που η αντιμιλιταριστική δράση στο στρατό έχει κορυφωθεί.

Από το επόμενο έτος με την 6η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ (Γενάρης 1934), αποφασίζεται σύμφωνα με την στρατηγική των σταδίων: «Η επικείμενη επανάσταση των εργατών και αγροτών στην Ελλάδα θα έχει αστικοδημοκρατικό χαρακτήρα με τάσεις γρήγορης μετατροπής σε προλεταριακή σοσιαλιστική επανάσταση»⁶. Κατόπιν εντολών της Μόσχας, οπότε και προκύπτει η αναγκαιότητα συμμαχίας με τους αστούς, θέση που ολοκληρώνεται με τις αποφάσεις του 7ου Συνεδρίου (Ιούλης-Αύγουστος 1935) της Κομ. Διεθνούς (κομιντερν) στην Μόσχα όπου ολοκληρώνεται η πατριωτική στροφή των κομμουνιστικών κομμάτων. Ως συνέπεια, ο αντιμιλιταρισμός και ο αντιπατριωτικός αγώνας αποκηρύσσεται στο όνομα των Λαϊκών μετώπων με τις γνωστές τραγικές καταλήξεις. (Αποσιώπηση των εγκλημάτων του αγγλοαμερικάνικου ιμπεριαλισμού -δολοφονίες από τον λιμό -βομβαρδισμός Πειραιά, Κορυτσάδες, συγκυβέρνηση με αστούς, συμφωνίες Καζέρτας Λιβάνου, συμμετοχή σε κυβέρνηση με τους Άγγλους...)

Στα πλαίσια της νέας γραμμής όλη η αντιπατριωτική αντιμιλιταριστική δουλειά της προηγούμενης περιόδου εξαφανίζεται από την κομματική ιστοριογραφία και μαζί τους χάνεται και το βιβλίο «Αναμνήσεις από το Καλπάκι» που δεν επανεκδόθηκε από τότε.

⁵ Ο Μαρκοβίτης καταδικάζεται στο εφετείο, μετά την παγκόσμια καμπάνια ενάντια στις εκτελέσεις και το Καλπάκι, σε 4,5 χρόνια φυλακή δραπετεύει με άλλους 7 για να εκθαριστεί από το Στάλιν την περίοδο 1936 -1939

⁶ <http://www.komep.gr/2013-teyxos-6/h-strathgikh-toy-kke-me-gg-ths-ke-ton-niko-zaxariadh-1931-1956>

Αποσπάσματα

«Αναμνήσεις από το Καλπάκι»

Η πραγματική ιστορία του Καλπακίου από τότε αρχίζει. Ενώ πριν, τό θέμα του κάτεργου ήταν σε συζήτηση, από τούς “μάγκες” στα τσαρδιά τους και τούς τεκέδες από τότε αρχίζει να μπαίνει στο εργατικό κίνημα. Από τότε, ο “Νέος Αγών” της Ηπείρου, ο “Εργάτης” των Πατρών και άλλες επαρχιακές εφημερίδες και ο “Ριζοσπάστης” αρχίζουν να περνούν στήλες για τό Καλπάκι, περιγραφές απολλόμενων, άρθρα για την κατάργησή του. Η φωνή του εργατικού τύπου καταγγέλλει στη σειρά τα αίσχη του Καλπακίου, μα ή είναι τόσο αδύνατη ώστε δεν διατάζει ο υπουργός Παπαναστασίου ν’ αρνηθεί κι’ αυτή την ύπαρξη του Καλπακίου ακόμα στον Παναϊτ Ισνράτι, όταν πέρασε απ’ την Αθήνα. Απ’ όλα τα δημοσιεύματα μπορεί από άποψη περιγραφής και αποτελεσμάτων να ξεχωρίσουν τρεις καμπάνιες στο “Ριζοσπάστη”. Μία, μικρή, τον Φλεβάρη του 1928 (συντάκτης Χρ. Ριζόπουλος), δεύτερη πιο μεγάλη και συστηματική, τον Γενάρη του 1929 (συμβολή Χρ. Ριζόπουλου, Στέφ. Παπακόστα, διατύπωση Κώστα Γυφτοδήμου) και τρίτη τό Γενάρη 1930 (συντάκτης Αλέξης Καστρινός, ψευδώνυμο Χρ. Ριζόπουλου).

Τό Καλπάκι γίνεται γνωστό σε φαρδύτερη κλίμακα. Διεξάγεται η δίκη των οχτώ στρατιωτών και υπαξιωματικών (λοχίας Π. Σουλής, δεκανείς Σ. Μακρυγιάννης, Α. Βλάχος, στρατιώτες Χ. Πέτσκος, Π. Κουτσός, Ι. Τέσσας, Ε. Στάμος, Ι. Βαβαρέτος) τον Ιούνιο του 1929 στα Γιάννενα, και η αναθεώρηση τής δίκης τους στην Αθήνα. Ακολουθεί η δίκη των τεσσάρων

(λοχίας Παπαϊωάννου, στρατιώτες Χρ. Ριζόπουλος, Γ. Λιθοζόπουλος, Α. Ζαφειριού) τον Φλεβάρη του 1930 στα Γιάννενα και ή αναθεώρηση της δίκης τους στην Αθήνα τον Απρίλη. Με τη δίκη Μαρκοβίτη-Πανούση πού καταδικάστηκαν σε θάνατο (*) και την αναθεώρησή της στην Αθήνα τον Δεκέμβρη του 1930 σηκώθηκε πραγματικό κύμα διαμαρτυρίας ανάμεσα στις μάζες των εργατών, μεσαίων τάξεων, διανοουμένων και αστών ακόμα, και όχι μονάχα αποσπάστηκαν από τα νύχια των δημίων οι δύο φαντάροι αλλά και το αίσχος του Καλπακίου πότισεν επαναστατικά πλατιές μάζες.

....

Το Καλπάκι, - καθώς θα φανεί από τις σελίδες του βιβλίου, είναι τόπος εξορίας και καταναγκαστικών έργων για τους “επικίνδυνους” κομμουνιστές στρατιώτες και γενικώς τούς “απειθαρχους”

.....

Κομμουνιστές και μάλιστα “επικίνδυνοι” είναι οι φαντάροι πού σηκώνονται ξεσηκώνοντας και τούς άλλους συναδέλφους τους κατά των καταχρήσεων στο στρατό, κατά της αποκτηνωτικής θεωρίας, κατά του πολέμου και υπέρ της καλύτερης της θέσης των στρατιωτών, υπέρ της ελευθερίας τους και υπέρ της ελευθερίας των καταπιεζομένων, πού είναι, σπλάχνο μέσ’ από τα σπλάχνα τους όλοι αυτοί στέλνονται στο Καλπάκι για να “σωφρονιστούν”.

.....

Μπορεί να καταργηθεί ; Ασφαλώς ! Αλλά

ποιος θα τα καταργήσει; Το Καλπάκι είναι όπλο αμυντικό του милитарισμού στην υπηρεσία του αστικού καθεστώτος. Κανείς δεν παραδίδει ποτέ τα όπλα του. Αφοπλίζεται όμως. Ιδού το ζήτημα. Να αφοπλιστεί ο милитарισμός από το Καλπάκι με το οποίο τυραννηθεί τους φαντάρους.

Οι μητέρες των χτεσινών, σημερινών και αυριανών στρατιωτών, οι εργαζόμενοι του χεριού και του πνεύματος, οι τίμιοι άνθρωποι, όλοι ας αφήσουν να ξεσπάσει την αγανάκτηση που δε μπορεί παρά να πλημμυρίζει τα στήθια τους! Τη στιγμή που με νομοθετήματα, με άρθρα, με παραγράφους προστατεύονται τα μουλάρια στο στρατό και τιμωρούνται όσοι τα κακομεταχειριστούν, θα είναι ντροπή να μη φουσκώσει μια πραγματική ανθρωποθάλασσα για να καταποντίσει στη δίκαιη οργή της και Καλπάκι και δημίους.

Όταν όλες οι προσπάθειες ενωθούν και βαδίσουν με κοινή καθοδήγηση, με πίστη και αποφασιστικότητα, το Καλπάκι καταργήθηκε κι' όλας. Τό πέσιμό του θα είναι ζήτημα ωρών.

.....

Όλοι αυτοί που κοιμούνται τριγύρω μου, εδώ και μερικές ημέρες εκεί κάπου σε μια πόλη ή σ' ένα χωριό, πάλεβαν για το ψωμί της ημέρας.

Άγνωστοι μέσα σε άγνωστους. Τώρα είμαστε γνωστοί και φίλοι. Τότε ούτε τα ονόματά τους γνώριζα, ούτε τις φάτσες τους είχα ποτέ αντικρύσει. Η πρόσκληση της ηλικίας—πρώτη σειρά του εικοσιχτώ—μας έφερε όλους στην υπηρεσία της “πατρίδας”. Από καιρό νωρίτερα συλλογίζομαι αυτήν την ημέρα, που θ' έρχοταν

μια πρόσκληση στις εφημερίδες να μας θυμίσει πώς πρέπει να καταταχτούμε στο στρατό. Σταν “εθνικό” στρατό. Κι' από τότε ακόμα έπλαθα μαι τη φαντασία μου εικόνες για την καινούρια ζωή που θα με υποχρέωναν να ζήσω.

Θ' αρχόταν καμιά όμορφη γυναίκα, ντυμένη στ' ασπρογάλανα, με ψηλή κορμοστασιά, όπως την παρασταίνουν στις εικόνες και θα μου έλεγε: “πάμε παιδί μου, σε χρειάζομαι τώρα”. Και τι με θέλεις; “Είμαι η μάνα σου. Να με υπερασπιστείς θέλω, Έχω τόσους εχθρούς” Η μάνα μου; Είσαι συ η μάνα μου; Τόσον καιρό που είσουν; Άδειασέ μου τηγωνιά κατεργάρα.

“Η μάνα σου παιδάκι μου είμαι. Η γλυκειά σου μανούλα”. Η μάνα μου είναι στα κυπαρίσια. Πού ήσουν εσύ όταν πέθανε, ήρθες να μας ιδής, μικρά παιδιά, ορφανά, ο πατέρας μας στον αγώνα της ζωής ολημερίς, που ήσουν, τώρα ήρθες; “Είμαι η πατρίδα, παιδί μου, η μεγάλη σου μάνα!”.

Θα μ' έπερνε στην αγκαλιά της. Κι' εγώ, πού ριγμένος από μικρός στην ορφάνια δεν είχα νιώσει, της μητέρας τη στοργή και το φίλτρο, θα ένοιωθα, τα χέρια της γυναίκας εκείνης, σα δυό γερές τανάλιες να σφίγγουν μοχθηρά τό κορμί μου. Θ' άπλωνε, το λαιμό της να με φιλήσει και τα φιλά της, τ' ανεπιθύμητα, θα με καίγαν, σα άχνιζε στα μάγουλα μου κοκκινισμένο σίδερο.....

Υγειονομική Εξέταση

Καθόλου δεν μου αρέσει ή καταναγκαστική αυτή ζωή.

Για την πατρίδα!

Την πατρίδα των δυνατών. Των φαμπρικώντων, των μπανκέρηδων την πατρίδα. Πρέπει να τη φυλάζουμε αυτή την πατρίδα για να πίνει το αίμα και να εμπορεύεται τα κόκκαλα μας “υπό τας πτυχάς της κανολεύκου”

Αηδιάζω. Μια τάση εμετού: θέλω να ξεράσω τη χολή του μίσους μου πάνω στο σκιάχτρο που μ’ έβαλαν να φρουρήσω. Ένα αίσθημα ζωηρής αηδίας: θέλω να φτύσω κατάμουτρα εκείνη την τρομερή γυναίκα, που ανέλαβε να γίνη μάνα μου και με φώναζε “παιδί” της, χωρίς να με ρωτήσει, δίχως καν να το θέλω...

.....

Ο φαντάρος προπαντός ! ο φαντάρος δεν πρέπει να σκέφτεται. Ούτε τό σπίτι του. Σπίτι του ο στρατός. Οικογένεια του ο στρατός. Πατέρας του ο λοχαγός, μάνα του ο επιλοχίας, ξάδερφος του ο σιτιστής, μπάμπας του ο συνταγματάρχης, παππούλης του ο μέραρχος, ερωμένες του οι μουλάρες της πολυβολαρχίας !

Ο φαντάρος δεν πρέπει να σκέφτεται ούτε να μιλάει ! Αχ πώς αηδιάζω αυτή τη ζωή. . . . ο φαντάρος πρέπει να τρώει τό συσσίτιο της “πατρίδας”.

Πρέπει να γυμνάζεται, πρέπει να στέκεται κλαρίνο όταν βλέπει τούς ανωτέρους του, από του ανθυποδεκανέα ίσαμε τον Μητροπολίτη, πρέπει να μισεί τους γείτονες μας όλους γιατί τό θέλει ο “καλός θεούλης”, πρέπει να υπερασπίζει την “τάξη” των εκμεταλλευτών στον τόπο μας κι ‘έξω

κι ας είναι αυτή ή μεγαλύτερη αταξία, πρέπει να είναι πάντοτε με το πάρα πάνω ευχαριστημένος, πρέπει να ‘ναι υπάκουος, πειθαρχικός, σωστό ανδρείκελο του μακαρίτη Κονιτσιώτη :

– Εμπρός. Εν-δυο, εν-δυο, ένα εις τό αριστερόν, εν-δυο !

Η συζήτηση ζωήρεψε πιο πολύ τό βράδυ. Μπορέσαμε να προσορμίσουμε στο σωστό λιμάνι μια ομάδα φαντάρων. Είναι αλήθεια πώς σε όλους κυριαρχούσε η αμφιβολία και ο δισταγμός.

Ήθελαν να ζήσουν προ παντός. Τό οικοδόμημα της πατριδοπληξίας είχε πια γκρεμιστεί μέσα τους, ωστόσο δεν είχε χτιστεί ακόμη κανένα καινούριο.

Αυτό προσπαθήσαμε να κάμουμε.

Και τό προσπαθούσαμε με τόση ζωντάνια γιατί τό νοιώθαμε τόσο αυτό τό καθήκον. Και ποιος είναι εκείνος πού δεν προτιμάει τη ζωή μιας ειρηνικής πολιτείας από τη ζωή των χαρακωμάτων; Θέλαμε όλοι να ζήσουμε, άλλ’ αν είταν να πεθάνουμε, ποτέ για τα είδωλα πού ζετυλίζουν στα κοντάρια των σημαίων οι έμποροι τής ανθρωπότητας, ποτέ για τις τράπεζες και τις βιομηχανίες, για την “πίστη και την πατρίδα” τον αστών ποτέ, ποτέ !

Μας είπαν οι αξιωματικοί σήμερα να ξεπλύνουμε το αίσχος, θα ξεπλύνουμε κάποιο αίσχος: τον αστικό κόσμο.

Ο αγέρας αχολογάει από του ποιητή τα λόγια.

Καθαρίστε τη γη, βρωμεί τό τέρας !

“Ήρθε κι’ ή ώρα να γυμναστούμε στη βολή. Μάθαμε να πυροβολούμε ορθίως, γονυπετώσ και πρηνηδόν. Από κοντινά και μακρινά διαστήματα.

Με ντουφέκι και με οπλοπολυβόλο.

Α! είχαν το μόνο γεγονός μέσα στο στρατό που μ’ ευχαρίστησε, θα πήτε “φιλοπόλεμος;”. Όχι.

Μονάχα φίνος, στρατιώτης τής ελευθερίας. Κι’ αφού η ελευθερία δεν παίρνεται με παρακάλια, μα με τη γροθιά και με τό ντουφέκι, είμουνα γιομάτος χαρά.

Όχι γιατί μάθαινα τό ντουφέκι και θα μπορούσα να πιω τό αίμα των τούρκων και των βουλγάρων. Αλλά γιατί μάθαινα τό ντουφέκι και θα μπορούσα να λέγομαι άξιος μαθητής του μεγάλου δάσκαλου, του Λένιν, πού αντηχούσαν στ’ αυτιά μου τα λόγια του κι’ έκαναν την καρδιά μου να χτυπάει.

“Πολύ γρήγορα, γνιέ μου, θα γίνεις μεγάλος...θα σου δώσουν ντουφέκι. Πάρτο και μάθε καλά τό έργο του στρατιώτη. Αυτή η επιστήμη είναι απαραίτητη όχι για να πυροβολείτε ενάντια στ’ αδέρφια των άλλων χωρών, καθώς γίνεται σήμερα, αλλά για να βάλετε τέλος στην εκμετάλεψη και τη φτώχεια και τους πολέμους όχι με αγαθές ευχές, αλλά νικώντας και αποπλίζοντας την μπουρξουαζία...”

Όταν ήρθα από τους πρώτους στη βολή έσπευσα να πληροφορήσω τους φίλους μου. Κι’ αυτοί πάλι έσπευσαν να μου θυμίσουν τ’ άθανάτα λόγια, που δεν τα είχα ξεχάσει....

... Πάρε γνιέ μου τό ντουφέκι και μάθε καλά τό έργο τού στρατιώτη. Αύριο θα

μας χρειαστεί.....

Τα βόλια διώχνουνταν έξω από την κάνη, σφύριζαν και πήγαιναν κατ’ ευθείαν στο στόχο. Γύρω μου άλλοι δέκα μαζί πυροβολούσαν. Οι καπνοί τής παραούτης μας είχαν γεμίσει τα ρουθούνια και μας είχαν ξεσηκώσει τις λανθάνουσες πολεμικές τάσεις...

... Μάθε, γνιέ μου, καλά τό έργο του στρατιώτη.

.....

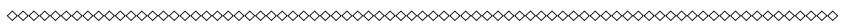
Πέρασαν έτσι σχεδόν τέσσερες μήνες. Σ’ αυτό τό διάστημα, μια μικρή ομάδα φαντάρων προσπαθούσαμε όπως μπορούσαμε να σκίσουμε τό τυφλοπάνι των άλλων, των πολλών. Να τους κάμουμε καλούς να σκέφτονται. Να σκέφτονται και να παλεύουν.

Ξέραμε που μπορούσε να καταλήξει αυτό: στην εξορία, σ’ έναν πειθαρχικόν ουλαμό, στο Καλπάκι.

Εκεί έστειλε η “πατρίδα” τ’ “ανάξια” τέκνα της για να μη “μολύνουν” το υπόλοιπο στράτευμα. Ή καλύτερα για να μη την εμποδίζουν αυτά να μολύνει αυτή τό υπόλοιπο στράτευμα με τις милитаристικές θεωρίες της.

Εκεί και κατέληξε.

Ό Γριμάνης είχε απολυθεί με τό συμπλήρωμα τετράμηνης θητείας ως προσάτης οικογένειας. Έμεινα εγώ και οι άλλοι ως ότου έφυγα κι’ εγώ κι’ έμειναν οι άλλοι.

Η Ενσάρκωσις Της Φρίκης

Ο Παπαχρήστος κράτησε τη διοίκηση του Πειθαρχικού από τις 9 Σεπτέμβρη του 1924 ως τις 30 Μάρτη 1929. Άλλοι αξιωματικοί πέρασαν πριν και μετά. Και θα περάσουν ακόμα πολλοί από τη θέση αυτή. Μα είναι δύσκολο σε άλλο κορμί να ολοκληρωθεί του Παπαχρήστου η εγκληματική ψυχοσύνθεση.

Εκείνοι που τον γνώρισαν, θα διατηρούν πάντα την εφιαλτική ανάμνηση τής φριχτής όψης του, τα άφραστα και κακούργα χαρακτηριστικά μιας θηριόψυχης ύπαρξης. Μπορεί να βρεθεί κάποτε άλ-

λος αγριότερος δήμιος, οι εξόριστοι δεν τό αμφισβητούν, μα βεβαιώνουν πώς και αν οι σατανάδες της κόλασης του αστισμού εγκυμονήσουν όλοι δεν θα μπορέσουν να ξαναφέρουν εύκολα σε φως παρόμοια εγκληματική προσωπικότητα.

(*) Έκτενείς πληροφορίες στο βιβλίο «Τα πρακτικά τής δίκης» έκδοση Εργατικής Βοήθειας, Αθήνα.

οικογένειες προσφύγων εγκατεστημένες προσωρινά στο δημοτικό θέατρο

Το φονικό μοιραίο βόλι

Τα γραπτά της συλλογής που συμπεριλαμβάνεται στο τρίτο βιβλίο «το φονικό μοιραίο βόλι» για τους ίδιους λόγους εξαφανίστηκαν από την κομμουνιστική λογοτεχνία. Μετά από 90 χρόνια από το θάνατο του εκδόθηκε από τις εκδόσεις ΔιαπυροΝ σε επιμέλεια Ν. Σαραντάκου.

Ο Θεόδωρος Λασκαρίδης γεννήθηκε το 1896 στη Βουλγαρία, στην Αγκιάλο (σήμερα Πομόριε), παραθαλάσσια πόλη με ακμαία ελληνική κοινότητα. Το 1906, με την καταστροφή της Αγκιάλου, η οικογένειά του τον στέλνει στην Πόλη να σπουδάσει. Τον Ιανουάριο του 1916, ενώ είναι φοιτητής στην Κωνσταντινούπολη, οι τουρκικές αρχές τον συλλαμβάνουν και τον στέλνουν στη Βουλγαρία, η οποία μόλις είχε μπει στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Θα πολεμήσει στο μακεδονικό μέτωπο, στον τομέα του Καϊμακτσάλν. Συμμετέχει στις πολύνεκρες μάχες που ακολουθούν τη σερβική επίθεση του Σεπτεμβρίου-Νοεμβρίου 1916 και κάποια στιγμή αυτομολεύει στους Σέρβους. Παραμένει φυλακισμένος στο περιχαρακωμένο στρατόπεδο της Θεσσαλονίκης και ύστερα στέλνεται, μαζί με άλλους έλληνες αυτόμολους του βουλγαρικού στρατού, στο στρατόπεδο της Μπάνιτσας (σήμερα Βεύη). Τον Νοέμβριο του 1917 δραπετεύει από το στρατόπεδο και κατεβαίνει στην Αθήνα. Στις αρχές του 1918 πιάνει δουλειά στον Ριζοσπάστη. Γλωσσομαθής, καλλιεργημένος και ένθερμος σοσιαλιστής, ο Λασκαρίδης είναι παρών σε όλο το διάστημα του μετασχηματισμού του Ριζοσπάστη από αριστερή βενιζελική εφημερίδα σε σοσιαλιστική και μετά σε κομμουνιστική, πολύτιμο δεξί χέρι του διευθυντή Γιάννη Πετσόπουλου, ο οποίος μπεινοβγαίνει στις φυλακές. Όμως, οι ταλαιπωρίες του πολέμου στοίχισαν στον Λασκαρίδη βαριά νευρασθένεια. Σύμφωνα με μαρτυρίες όσων τον γνώρισαν, περιστασιακά πάθαινε κρίσεις και η αυτοκτονία τού είχε γίνει έμμονη ιδέα· μάλιστα κουβαλούσε πάντοτε μαζί του μια επιστολή προς τις αρχές για να μην ενοχοποιηθεί άλλος για τον θάνατό του. Στις 22 Μαΐου 1919, το βράδυ, μέσα στα γραφεία του Ριζοσπάστη, αυτοπυροβολείται με περίστροφο στον κρόταφο. Θα επιζήσει, αλλά θα του μείνει μια βαθιά ουλή στο κεφάλι. Τον Απρίλιο του 1920 γίνεται αρχισυντάκτης του Ριζοσπάστη και συμμετέχει ενεργά στις προσπάθειες συσπείρωσης των νέων λογοτεχνών μέσα από την Καλλιτεχνική Συντροφιά. Τον Νοέμβριο του 1920 αρχίζει να δημοσιεύει στον Ριζοσπάστη αντιπολεμικά και άλλα διηγήματά του, τα οποία στην αρχή αποδίδει στον βούλγαρο συγγραφέα Π. Σλαβέικοφ, ενώ ο ίδιος δήθεν είναι απλός μεταφραστής τους, τέχνασμα το οποίο αποκαλύπτει στον Νουμά τον Γενάρη του 1921. Τον Ιούνιο του 1921 αντικαθίσταται από αρχισυντάκτης του Ριζοσπάστη, αλλά παραμένει συντάκτης. Την ίδια περίοδο αναλαμβάνει αρχισυντάκτης στην εφημερίδα Χρονικά. Αναγγέλλει την έκδοση των διηγημάτων του. Το βράδυ της 19ης Δεκεμβρίου 1921 αυτοπυροβολείται μέσα στο γραφείο του στα Χρονικά. Την επόμενη μέρα

πεθαίνει και την μεθεπόμενη κηδεύεται στο 1ο Νεκροταφείο. Τα διηγήματά του δεν εκδόθηκαν ποτέ — μέχρι σήμερα.

Ο Λασκαρίδης είχε αναγγείλει την έκδοση μιας συλλογής αντιπολεμικών διηγημάτων, με τίτλο Μέσ' απ' τις φλόγες, και ενός κοινωνικού, ταξικού μυθιστορήματος (Ως το μεγάλο φως), που σύμφωνα με μαρτυρίες ήταν έτοιμο, αλλά πρέπει πια να θεωρείται χαμένο. Ο Λασκαρίδης άλαψε να φωτίσει τα ανήλια σκότη, όμως λύγισε πριν κλείσει τα 26 χρόνια του. Στη νεκρολογία του στον Ριζοσπάστη, τον Δεκέμβριο του 1921, οι σύντροφοί του υποσχέθηκαν να εκδώσουν τα διηγήματά του. Οι υποσχέσεις προς νεκρούς δύσκολα κρατιούνται αν δεν υπάρχει κάποιος να τις υπενθυμίζει, κι έτσι, μέσα στο χαμό της Μικρασιατικής Καταστροφής η υπόσχεση ξεχάστηκε, όπως κι ο Λασκαρίδης. Ενενήντα χρόνια μετά, ήρθε η ώρα να εκπληρωθεί.

Λιποτάκτης

Ο στρατός υποχωρεί σ' όλο το μέτωπο. Οι τηλεφωνικές γραμμές κατεστράφησαν. Τα νοσοκομεία, τα άλoγα, οι αποθήκες μεταφέρονται όλα με μια αφάνταστη παραζάλη προς τα πίσω, προς το Ντόμπρο Πόλιε. Έφυγε η σημαία του Ηου συντάγματος — που ανήκω — έφυγε κι εκείνη τυλιγμένη μέσα σε μια μουσαμαδένια θήκη. Την συνοδεύουν πέντε στρατιώτες μ' έναν ανθυπασιπιστή, που πετούν απ' τη χαρά τους, γιατί με το να ορισθούν φρουρά ενός παλιοκούρελου, γλιτώνουν από βέβαιο θάνατο. Τα πρόχειρα δυο μικρά νοσοκομεία του συντάγματος, που έφυγαν, δεν επήραν μαζί τους και τους βαριά πληγωμένους. Ένας έχει συρθεί σχεδόν πάνω απ' το χαρακώμα που βρίσκουμε και μου ζητάει νερό. Είναι κάποιος γνωστός μου χωρικός. Κομμάτια οβίδες τού έχουν μισοβγάλει τα έντερα, που τα κρατεί με τα δυο του χέρια... Είναι το μόνο στήριγμα, ο δυστυχής, μιας οικογένειας με έξι παιδιά. Θέλει νερό. Κλαίει και μ' ερωτά με μια φωνή που δεν έχει πια τίποτε το ανθρώπινο. «Πότε θα ξαναγυρίσουν οι νοσοκό-

μοι να με πάρουν;» Τον είχαν ξεγελάσει, εγκαταλείποντάς τον, πως θα ξαναγυρίσουν να τον πάρουν. Κι όσο η ώρα περνά κι όσο πλακώνει το μούχρωμα, τόσο η αγωνία του ετοιμοθάνατου μεγάλωνε, και τον ακούω να κλαίει, να βογγά, να μουγγρίζει, σαν ζώο που το σφάζουν. Ο μόνος γιατρός που έμεινε ακόμη στην πρώτη γραμμή, ακούει τα βογγητά και σκυφτά έρχεται σιμά μου για να τον ιδεί. Κουνάει απελπιστικά το κεφάλι, βγάζει το ρεβόλβερ του και, χωρίς ο χωρικός να το νιώσει, το βάζει στα μηνίγγια του και τραβάει τη σκανδάλη.

Παγωμένος απ' τη φρίκη, παρακολουθώ τη σκηνή. Ο γιατρός αποτελειωσε το έργο της εχθρικής οβίδος... Κάποιοι άλλοι τραυματισμένοι βογγούν άγρια λίγο παρακάτω. Ο γιατρός βγάζει το κεφάλι του απ' τα χαρακώματα για να ιδεί αν μπορεί να τους σκοτώσει κι αυτούς, αλλά μια σερβική σφαίρα τον βρίσκει στο κεφάλι και πέφτει μέσα στο χαρακώμα, επάνω μου, χωρίς να βγάλει μιλιά.

Το τελευταίο κανόνι που μας υπερασπί-

ξει, ένα μικρό ορεινό, σπάει από μια οβίδα που το κάνει κομμάτια. Είμαστε πια ανυπεράσπιστοι, χωρίς χειροβομβίδες, χωρίς κανόνια, χωρίς τουφέκια. Ο ανθυπασιστής μάς δίνει κουράγιο, ενώ κι ο ίδιος τρέμει. «Θάρρος, παιδιά, αυτή τη νύχτα μονάχα κι αύριο φθάνει ο Μάκεν-ζεν με δέκα μεραρχίες».

Έτσι μας λέει. Οι δυστυχείς χωρικοί πιστεύουν στα λόγια του και σιγά σιγά ξεπαστρεύονται ένας-ένας απ' τα σερβικά μυδραλιοβόλα, τις γρενάδες και τις οβίδες... Είμαι χωμένος μέσα στη λάκκα, μη δυνάμενος πια ούτε να σκεφθώ. Ο φόβος μ' έχει παγώσει. Η σκέψις μου έχει σταματήσει... Περιμένω από στιγμή σε στιγμή το μοιραίο βόλι, που μόνο αυτό θα μπορούσε να με ξεκουράσει... Θέλω μόνο να μην πονέσω... Να πεθάνω χωρίς να καταλάβω... Ο σερβικός προβολεύς σε λίγο φωτίζει το βουνό· φωτίζουν για να ιδούν πού είμαι και να με σκοτώσουν, φαντάζομαι... και κλείνω τα μάτια μου, προσμένοντας να σφυρίξει πλάι μου η οβίδα... Μάταια όμως... Έξαφνα παύει κάθε βοή. «Θα ετοιμάζονται –σκέφτομαι– για επίθεση με τις λόγχες». Ανατριχιάζω νιώθοντας μια λόγχη να με σουβλίζει... Αλλά και πάλι τίποτε...

Νέκρα βασιλεύει στ' αντικρινά μας χαρακώματα. Παίρνω θάρρος κι όλο το μίσος που νιώθω εναντίον της περίφημης αυτής «πατρίδας» και του «νόμου», που μ' έφερε αντίκρυ στους Σέρβους και τους Γάλλους για να σφάζω και να με σφάζουν, του νόμου που μ' έκανε κτήνος, ξεσπά σε μια βρισιά που βγαίνει ασυναίσθητα απ' το στόμα μου...

Ο ανθυπασιστής μ' ακούει να βρίζω την «πατρίδα» και μου κάνει παρατήρηση. Μη βρίσκοντας απ' τη λύσσα λέξη να

του απαντήσω, τον μουντζώνω με τα δυο μου χέρια, ενώ απ' το στόμα μου βγαίνουν αφροί... Είμαι τρελός πια... Δεν αισθάνομαι τι κάνω. Τσαλαπατώ το πηλήκιο μου... βρίζω τον Τσάρο... [1]

Οι άλλοι στρατιώτες φωνάζουν κι αυτοί...

Ο ανθυπασιστής ορμά επάνω μου φωνάζοντας: «Επαναστάτησε... τρελάθηκε... δέστε τον...»

Οι στρατιώτες τον ακολουθούν σαν κτήνη. Βλέπω πως χάνομαι, βλέπω πως θα με σκοτώσουν, κι ασυναίσθητα πηδώ έξω απ' το χαρακώμα ολόρθος, αντίκρυ στα σερβικά χαρακώματα, που είναι δέκα βήματα κοντά. Δυο-τρεις σφαίρες σφυρίζουν γύρω μου, που τις ρίχνουν οι Βούλγαροι...

Ο σερβικός προβολεύς φωτίζει εκείνη τη στιγμή όλο το βουνό. Οι παλικαράδες που ήθελαν να με δολοφονήσουν μέσα στο χαρακώμα κρύβονται τώρα. Οι Σέρβοι ορθοί αντίκρυ με καλούν.

Στέκομαι ανάμεσα στις δυο εχθρικές γραμμές, με ξεσχισμένα τα ρούχα, χωρίς πηλήκιο, χωρίς όπλο, μ' αφρούς στο στόμα και κραναγάζω:

«Κάτω οι πόλεμοι. Κάτω οι πατρίδες!»

Ύστερ' από λίγη ώρα, σ' ένα σερβικό νοσοκομείο, ένας γλυκομίλητος γιατρός μού βάζει κομπρέσες στο κεφάλι.

Θ. Λασκαρίδης.

Δημοσιεύτηκε στον Ριζοσπάστη, την Τρίτη 24.11.1920, πρωτοσέλιδα. Υπέριτλος: «Βουλγάρικη ζωή». Κάτω από τον τίτλο: του Π. Σλαβέικοφ.

Σημειώσεις:

[1] Εννοεί τον Τσάρο της Βουλγαρίας Φερδινάνδο τον 1ο.

Και τελευταία για να κλείσουμε με την παρουσίαση ενός λαϊκού λιποτακτικού τραγουδιού της εποχής του 1922, καθώς και ενός ποιήματος του Κ. Καρυωτάκη.

Παποράκι του Μπουρνόβα

Το Παποράκι του Μπουρνόβα είναι παλιό λαϊκό σμυρνέικο τραγούδι, το οποίο τραγουδούσαν οι Έλληνες στρατιώτες που λιποτακτούσαν από το Μικρασιατικό Μέτωπο το 1922 (<http://www.e-orfeas.gr/singing/songstories/2559-article.html>)

*Παποράκι του Μπουρνόβα
και καρότσα της στεριάς,
πόσα τάλιρα γυρεύεις
στον Περαία να με πας;*

*Πόσα τάλιρα γυρεύεις
στον Περαία να με πας,
παποράκι του Μπουρνόβα
και καρότσα της στεριάς;*

Ο Μιχαλιός.

Το ποίημα αυτό δημοσιεύεται παραμονές της εκστρατείας στη Μικρά Ασία, μια εποχή που στη Ελλάδα κυριαρχεί το πνεύμα του μεγαλοϊδεατισμού. Σε μια εποχή όμως που είναι νωπές οι μνήμες και ορατές οι συνέπειες του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.

*Το Μιχαλιό τον πήρανε στρατιώτη
Καμαρωτά ξεκίνησε κι ωραία
με το Μαρή και με τον Παναγιώτη.
Δε μπόρεσε να μάθει καν το «επ'ώμου»
'Όλο εμουρμούριζε : «Κυρ Δεκανέα,
άσε με να γυρίσω στο χωριό μου»
Τον άλλο χρόνο, στο νοσοκομείο,
αμίλητος τον ουρανό κοιτούσε.
Εκάρφωνε πέρα, σ' ένα σημείο,*

*το βλέμμα του νοσταλγικό και πρᾶο,
σα να 'λεγε, σα να παρακαλούσε :
«Αφήστε με στο σπίτι μου να πάω».
Κι ο Μιχαλιός επέθανε στρατιώτης.
Τον ξεπροβόδισαν κάτι φαντάροι,
μαζί τους ο Μαρής κι ο Παναγιώτης.
Απάνω του σκεπάστηκεν ο λάκκος,
μα του άφησαν απέξω το ποδάρι :
'Ηταν λίγο μακρὺς ο φουκαράκος.*

Δικτυακοί τόποι για την ανεύρεση των βιβλίων που παρουσιάζονται

- <https://db.tt/uM875EI5>
- http://issuu.com/diapyron/docs/laskaridis_issuu”http://issuu.com/diapyron/docs/laskaridis_issuu
- http://www.sarantakos.com/kibwtos/mazi/muribhlhs_polemos.htm”http://www.sarantakos.com/kibwtos/mazi/muribhlhs_polemos.htm
- http://www.sarantakos.com/kibwtos/mazi/muribhlhs_polemos2.htm”http://www.sarantakos.com/kibwtos/mazi/muribhlhs_polemos2.htm
- <https://www.dropbox.com/s/ygjbw242g73f8ji/kalpakiOLO.pdf?dl=0>”\n_blank<https://www.dropbox.com/s/ygjbw242g73f8ji/kalpakiOLO.pdf?dl=0>

Θεσσαλονίκη 25 Νοέμβρη 2015

Αντιμιλιταριστική εκδήλωση της Ανοιχτής Συνέλευσης
Αγώνα Άνω Πόλης, μέρος Α'

«Λογοτεχνικές ψηφίδες του αντιπολεμικού αντιπατριωτικού αγώνα»